

INTERESI *VERSUS* MORAL U POLITICI (NA PRIMERU RAZBIJANJA JUGOSLAVIJE I PROJEKTA GLOBALIZACIJE)*

Apstrakt: U radu na ovom individualnom projektu biće razmatran odnos interesa i morala u politici s posebnim osvrtom na proces razbijanja Jugoslavije i projekat globalizacije. Osnovna istraživačka hipoteza koja se u radu nastoji potvrditi jeste da je remoralizacija svetske politike kojom su se na retoričkom nivou legitimisali pomenuti procesi ostala na nivou na kojem se i začela, odnosno da su u odnosima političkih aktera na globalnom, baš kao i na lokalnom nivou, i dalje na snazi moderni principi real-politike sa interesom kao centralnom kategorijom političkog života i moći kao vrhovnom političkom vrednošću. U tom kontekstu posebna pažnja biće posvećena razmatranju ključnih elemenata spoljnopolitičke tehnologije SAD kao glavnog aktera pomenutih procesa. U zaključnom delu rada obrazlaže se potreba za jednim novim konceptom i praksom globalne politike koja bi uspešnije rešavala krupne probleme pred kojima se čovečanstvo našlo na razmeđu dva veka i dva milenijuma.

Ključne reči: politika, moral, interesi, međunarodni odnosi, globalizacija.

Osnovna zamisao, planirane metodološke procedure i disciplinarno situiranje istraživanja

Rad na ovom individualnom podprojektu zamišljen je kao svojevrsna „studija slučaja“. U njemu će, naime, biti reči o događaju koji je po mišljenju njegovih aktera, ali i manje ili više objektivnih analitičara, u političkom, ekonomskom i bezbednosnom pogledu obeležio poslednju deceniju XX veka u svetsko-istorijskim razmerama. Reč je, dakako, o raspadu/razbijanju Jugoslavije i višegodišnjem međuetničkom ratu na njenim prostorima koji je rezultirao materijalnim devastiranjem svekolikog regiona i humanitarnim stradanjima

---

* Članak je rađen u okviru naučnoistraživačkog projekta Instituta za filozofiju i društvenu teoriju u Beogradu *Mogućnost primene modernih filozofsko-političkih paradigmi na procese društvene transformacije u Srbiji/Jugoslaviji*, koji finansira Ministarstvo za nauku, tehnologije i razvoj Republike Srbije (br. 2156).

najširih razmera, prvim takvim na evropskim prostorima nakon II svetskog rata. Događaj o kojem je reč ne može, međutim, biti važno shvaćen i interpretiran ukoliko se izuzme iz šireg konteksta urušavanja sistema „real-socijalizma“ i raspada/razbijanja nekoliko federalnih državnih formi u kojima je praktikovan kao model političko-ekonomskog ustrojstva društva, ali i globalnih procesa koji su inicirani pomenutim događajima, procesa koji se označavaju danas već opšteusvojenim terminom „globalizacija“. Iz tih razloga će se obrada naznačene teme, u metodološkom smislu, odvijati u stalnom smenjivanju, ili, preciznije, ukrštanju dveju istraživačkih perspektiva, dveju analitičkih optika – lokalne i globalne.

Fenomenu o kojem je reč može se, zbog njegovog multidimenzionalnog karaktera, analitički pristupiti iz više različitih uglova i sa više tipova analitičkog instrumentarija, od kojih su mnogi već dobro poznati i iskušani u njegovim brojnim teorijskim razmatranjima. Ipak, jedna od mogućih perspektiva i jedan set analitičkih instrumenata, ostao je, čini se, nedovoljno iskorišćen, bar u nekom sistematičnijem vidu, nedovoljno s obzirom na visoku rangiranost u skupu uzroka pomenutih događaja upravo onog uzroka koji bi se iz te perspektive i sa onim instrumentarijem koji imam u vidu, mogao najcelevitije sagledati i istražiti. Reč je, dakle, o perspektivi koja se otvara sa stanovišta na kome bi se propitivao odnos *interesa* kao jednog od ključnih i u novovekovlju konstantnih motivacionih faktora političkog života ali i temeljne kategorije njegove teorijske refleksije, na jednoj strani, i *morala*, u protekloj deceniji snažno reaktualizovanog principa jednog novog koncepta politike, preciznije, međunarodne politike i međunarodnih odnosa, na drugoj strani.

Analitički instrumentarij za jedno, ovako koncipirano istraživanje fenomena o kojem je reč, u disciplinarnom smislu obezbeđuju *nauka o politici* i *primenjena etika*.

Preliminarni nacrt strukture istraživanja

1. Moje polazno stanovište je da je odnos politike i morala jedno od najkrupnijih pitanja političke filozofije od drevnih vremena do danas. U antičko doba taj odnos je imao karakter čvrstog i neupitnog savezništva. U praktičnoj pameti ili razboritosti (*phronesis*), tom organonu politike kao praktične filozofije ili filozofije o ljudskim

stvarima, istina se, pisao je Aristotel, poklapa sa etički ispravnim htenjem. Tako shvaćena, politika je kod starih naroda služila vrlini, odgajanju karaktera. Ona je u etici i pedagogiji u širem smislu, imala svoju normu.

Razdoblje rađanja modernog društva inauguriše jednu novu koncepciju politike i na njoj utemeljenu političku praksu. Politika postaje indiferentna prema moralnim kategorijama, situira se, ničeanski govoreći, s one strane dobra i zla. Već sa Makijavelijem, koji je politiku zamišljao kao spretnost vladanja, to jest osvajanja i održavanja vlasti, *etos* je prestao biti kritičko merilo za *kratos*. On je pome-ren u sferu privatnog. Sferi javnog preostala je politika shvaćena kao tehnologija vladanja i sticanja političke moći. Mesto *etosa* u političkom životu zauzima renesansna *virtu*, srčanost i odvažnost, a mesto „praktične pameti“ takozvani „državni um“ (*ragione di stato*) ili „državni razlog“. (savremenom terminologijom bi se moglo reći „državni interes“), koji postaje vrhovni kriterijum državne politike kao politike moći. Sticanje i održanje moći, dakle, postali su i zadu-go ostali prvenstveni ciljevi politike, a moć kao takva vekovima bi-vala predominantna politička vrednost.

U poslednjoj deceniji XX veka koju je, kao što smo naveli, na globalnom planu obeležio slom jednog od dva konkurentna modela političko-ekonomske organizacije društva i raspad/razbijanje tri fe-deralne države u kojima je kao takav praktikovan, u političkom žar-gonu hladnoratovskog pobednika i jedine preostale svetske supersile kao ključnog aktera pomenutih procesa, postaju visokofrekventni pojmovi „ljudska prava“, „demokratija“, „civilno društvo“ i sl. Iako nijedan od njih nije *stricto sensu* aksiološki pojam („ljudska prava“ su strogo uzev, legalni koncept, „demokratija“ terminološka oznaka za formalno-proceduralni karakter jednog tipa političkog poretka, a „civilno društvo“ pojam iz semantičkog polja jedne od mnogih – li-beralne političke ideologije), u političkom novogovoru SAD i jed-nog dela njihovih zapadno-evropskih sledbenika, oni postaju snažno pozitivno-vrednosno i moralno impregnirani. Namera mi je da u pr-vom delu rada, analizirajući način na koji su američka i jedan deo za-padno-evropskih administracija tretirale jugoslovensku krizu u svim njenim fazama, a posebno u poslednjoj, pokažem da je ta deklarirana *remoralizacija* politike koju je vrlo lako detektovati na retoričkom nivou, i ostala na tom nivou na kojem se začela, odnosno da su u

odnosima političkih aktera na globalnom, baš kao i na lokalnom planu, i dalje na snazi moderni principi real-politike sa *interesom* kao centralnom kategorijom političkog života, i *moći* kao vrhovnom političkom vrednošću, principi retorički kamuflirani pojmovima jednog, zasad bar, još uvek utopijskog – moral-političkog projekta.

Distinktnost autentično moralnog stanovišta, ono što ga razlikuje od ostalih vrednosnih stanovišta, sadržano je u njegovoj pretenziji na univerzalnost, odnosno jednakost primene u svim, u moralnom pogledu sličnim situacijama. Brojni su primeri na kojima se može demonstrirati odsustvo ove pretenzije u američkoj spoljnoj politici, mada bi, imajući u vidu prethodno rečeno, bio dovoljan i jedan takav. Ima ih, međutim, mnogo više ali se jedan od njih, ne bez valjanih razloga, najčešće koristi u svrhu koju imamo u vidu. Reč je o stavu SAD prema Turskoj, čija unutrašnja politika „baštini“ višedecenijski problem secesionističkog pokreta kurdske nacionalne manjine. Način na koji se turske federalne vlasti obračunavaju s kurdskim pobunjenicima, odnosno količina sile koju u tom cilju koriste, teško se može okvalifikovati kao moralno tolerabilnija od one koju su federalne vlasti SRJ koristile u obračunu sa albanskim pobunjenicima na Kosovu, uprkos činjenici da je karakter metoda borbe kurdskih pobunjenika neuporedivo miroljubiviji, odnosno razmere nasilja kojem oni u toj borbi pribegavaju neuporedivo manje u odnosu na one koje su karakterisale borbu albanskih pobunjenika na Kosovu¹, čijom zaštitom se tromesečna agresija NATO – pakta na SRJ moralno opravdavala. Ta činjenica, međutim, niti je pružala niti ima izgleda da će pružiti dovoljnu moralnu inspiraciju američkim intervencionistima za oružanu akciju protiv Turske, kojom bi se obezbedila zaštita progonjenoj kurdskoj manjini. Generalno uzev, ne postoji ni jedna, u moralnom smislu relevantna razlika između navedenog i kosmetskog slučaja koja bi mogla opravdati primenu različ-

---

¹ Slučaj ovog, među svim drugim secesionističkim pokretima na tlu ex-Jugoslavije, uzimam nimalo slučajno. Svi ostali (slovenački, hrvatski, muslimanski) su, naime, za ovu svrhu malo upotrebljivi, budući da ni u jednom od njih nije bilo gotovo nikakvih akcija federalnih vlasti protiv secesionističkih pobunjenika, čije su aspiracije po principu *fait accompli* u rekordno kratkim vremenskim rokovima dobijale međunarodnu satisfakciju u vidu priznavanja nezavisnosti, odnosno formalizacije i legalizacije secesije federalnih jedinica u kojima su ti narodi Jiveli kao većinski, od ostatka drJavne kompozicije. Ono što je nakon toga usledilo (izuzev u slučaju Slovenije) bili su međuetnički ratovi za granice novouspostavljenih drJava.

tih standarda – za intervenisanje u jednom, odnosno neintervenisanje u drugom slučaju. Razlike koje su posredi su, očigledno, *političke* prirode i sastoje se u različitim političkim *interesima* SAD da intervenišu u srpsko-albanskom sporu (i time nakon, imajući u vidu odnos vojnih snaga, sasvim izvesne pobede, obezbede stacioniranje NATO trupa na bar jednom delu jugoslovenske teritorije, ako već ne na njenoj celini, kako je predviđao ultimatum iz Rambujea), odnosno ne intervenišu u tursko-kurdskom sporu (i time očuvaju dobre odnose s Turskom kao članicom NATO i državom od velikog značaja za realizaciju američkih geopolitičkih interesa u tom delu sveta)². Pretenzija na univerzalnost, odnosno jednakost primene u svim, u moralnom smislu sličnim političkim situacijama u svetu, ne može se, dakle, identifikovati u američkom, deklarativno moralnom stanovištu, iz čega nužno sledi da je ono u bitnom smislu drugačije, u ovom slučaju – političke, ili preciznije – real-političke prirode.

Na manipulativni karakter nove američke spoljnopolitičke retorike s „ljudskim pravima“ kao nosećom frazom, nedvosmisleno ukazuje i činjenica da se u obrazloženju intervencija koje se legitimiraju zaštitom te, nesumnjivo krupne vrednosti modernog legalizma, gotovo nikada ne precizira o kojim je, zapravo, ljudskim pravima reč. Habermas na jednom mestu (1999) tvrdi da je to, kada je reč o kosmetskom slučaju, pravo na ravnopravan suživot Albanaca u jugoslovenskoj federaciji, ali ni ne pokušava da dokaže ugroženost toga prava bilo kojim ustavno-pravnim rešenjem položaja albanske nacionalne manjine u zajedničkoj državi, niti načinom na koji se on praktično realizovao. Valjanost tog dokaza imala bi, naime, za pretpostavku isključivo *komparativni* pristup kojim bi se ustavno-pravni položaj neke manjine u jednoj, teorijski uzev *bilo kojoj* zemlji, i *mera njegove praktične realizacije*, procenjivali na osnovu za to uspostavljenih standarda u drugim, bar prema samorazumevanju i samoprezentaciji – demokratskim državama sveta. Takvim pristupom bi se, međutim, teško mogla ustanoviti ugroženost pomenutog prava kosmetskih Albanaca, pa mu, po svemu sudeći, apologete Agresije koji tu nedokaza-

---

² Tako SAD kao intencionalni sudija, postaju istovremeno i stranka u sporu, kršeći time jedan od dva osnovna principa pravde i pravičnosti. Jer, tvrdi Poper, da bi neko bio sudija u sporu, on mora prihvatiti najmanje dva pravila svakog pravnog postupka, a) da uvek valja saslušati obe strane i b) da nije dobar sudija onaj ko je ujedno stranka u nekom sporu. (Cf. Poper, 1990).

nu i nedokazivu pretpostavku koriste kao argument za svoje stanovište, iz tih razloga i ne pribegavaju. Gornju tvrdnju podržava i činjenica da ni sami albanski pobunjenici, odnosno njihovi politički lideri nikada nisu pretendovali na reafirmaciju i obezbeđenje tog, navodno ugroženog prava, jer takve pretenzije imaju za pretpostavku pristanak na život *uopšte* u zajednici kojoj se spočitava ugrožavanje prava na *ravnopravan život*. A upravo to je ono što je albanska manjina odlučno izbegavala upornom samoizolacijom iz svih formi političke participacije u političkom životu Srbije, odnosno SRJ, od kraja osamdesetih godina naovamo, čime je izvršila svojevrsnu *samosuzpenziju* značajnog dela kolektivnih prava koja su joj, inače, ustavnim rešenjima položaja nacionalnih manjina u zajedničkoj državi bila obezbeđena, odnosno zagarantovana. Tim aktom kosmetski Albanci su demonstrirali nepristajanje na život uopšte u administrativnim granicama države na čijoj teritoriji su živeli. Ekskluzivni cilj ove pobunjene manjine bio je nezavisno Kosovo, odnosno Kosovo – treća republika – članica jugoslovenske federacije kao tranzitorno ustavno-pravno rešenje do konačnog cilja, čija realizacija bi *de facto* značila secesiju jednog dela državne teritorije kao najteži oblik uzurpacije političkog autoriteta. Dakle, jedino pravo kosmetskih Albanaca koje bi se, eventualno, moglo identifikovati kao ugroženo jeste pravo na secesiju dela državne teritorije SRJ. Realizacija toga prava, pa ni pružanje podrške albanskoj manjini u tim političkim nastojanjima, ne bi se, međutim, mogli utemeljiti ni na jednom valjanom legalnom argumentu, budući da ono ne spada, bar za sada, u, habermasovskom terminologijom rečeno – juridički određen opseg ljudskih prava, prava koja se bez dodatnih kriterijuma mogu smatrati ugroženim. Naime, prema dosada važećim međunarodno-pravnim normama (koje Habermas proglašava reliktima klasičnog, *ergo* prevaziđenog međunarodno-pravnog poretka, kojeg se, doduše – on to odbija da prizna – svih 19 zemalja-agresora na SRJ još uvek čvrsto pridržavaju u tretiranju sopstvenih secesionističkih pokreta), pravo o kome je reč smatra se legitimnim samo u tri slučaja – kada je u pitanju otpor stranoj okupaciji, kolonijalnoj vlasti ili aparthejdu. Dakle, ni po jednom od kriterijuma koje nudi ova međunarodno-pravna klauzula, kosmetski Albanci ne bi mogli *pravno osnovano*, odnosno legitimno pretendovati na aktiviranje i realizaciju tog prava. Pravo na secesiju u njihovom slučaju, dakle, *nije* legitimno ljudsko, odnosno manjinsko pravo.

2. Ono što je izvesno jeste da novoustanovljena spoljno-politička retorika jedinoj preostaloj supersili u sferi domaćege i svetskog javnog mnjenja, obezbeđuje snažan alibi i podršku za političko, ekonomsko i vojno intervenisanje na onim geografskim tačkama sveta koje bivaju odabrane prema kriterijumima američkih geopolitičkih interesnih prioriteta. Ta retorika se oslanja prevashodno na ono što je Hana Arent nazivala metodama defaktualizacije karakterističnim za modernu politiku u celini, politiku za koju je poverenje u činjeničnu istinu definitivno postalo antipolitičko stanovište. (Cf. Arent, 1984, 35.) Iz ugla sociolingvistike, ovde je reč o pomeranju značenja pojedinih reči³, odnosno o jezičkoj *mistifikaciji*, kojoj je cilj manipulisane javnog mnjenja. Tu se, naime, iz centra političke moći određenim, adresatima političke poruke dobro poznatim i mnogo korišćenim rečima (ljudska prava, demokratija,...) daje suptilan semantički zaokret, strogo kontrolisana retorička perverzija za koju znaju samo posvećeni, dok šira javnost, živeći u uverenju da zna o čemu je reč, zapravo biva isključena iz komunikacije. Politički govor ove vrste ne obrazlaže, ne argumentuje, njegov retorski cilj nije onaj platonovski – da *ubedi*, već onaj sofistički – da *nagovori*, odnosno *nad-govori*, u smislu zavođenja, pridobijanja iracionalnim sredstvima, to jest da savlada slušaoca, odnese pobedu nad njegovim govorom za koji Grci, nimalo slučajno, koriste termin *logos*, isti onaj kojim označavaju umnost, inteligibilnost. „Nadgovoriti znači kretati se instancijom nad ili izvan racionalnog, instancijom koja nadilazi govor, *logos*, um“ (Petrović, 1975, 26). Reč je, dakle, o retorici kao rabulistici koja suspenduje veze *oratia* i *ratia*, odnosno o retorici kao pukoj retorskoj propagandi, kako je Karl Popper imenovao retorstvo kome je osnovni cilj nagovaranje, odnosno nadgovaranje.

Savremeni filozofi jezika pragmatističke orijentacije tvrde da je lingvističko ponašanje određeno namerom da se izazove određeni komunikacijski efekat. Nameravani komunikacijski efekat retora kao političkog propagandiste je usmeravanje javnog mnjenja u pravcu prihvatanja njegovih političkih stavova, ostavljajući pritom individuu u iluziji da je donela autonomnu odluku. Jer retor kao politički propagandista uvek nastupa s namerom da pojedincu iz mase već

---

³ „Reči u govoru političara obično imaju dva značenja. Jedno je ono koje se može naći u rečniku, a drugo značenje je korisno onima na vlasti – to je doktrinarno značenje.“ (Čomski, 1994, 67.)

donetu političku odluku predstavi kao njegovu ličnu, zapravo *fingira* odlučnost da ga učini subjektom političkog odlučivanja, pre nego njegovim pukim izvršiocem.⁴

Ovde tek naznačen, komunikološki, odnosno socio-lingvistički aspekt retorike o kojoj je reč, u radu će biti posebno tematizovan i temeljno istražen, prevashodno iz ugla etike političkog diskursa.

3. Osvrnimo se još jednom na neke od osnovnih elemenata američke, više od pet decenija razrađivane spoljno-političke tehnologije o kojoj je bilo reči, i na njihove etičke implikacije. Savremeni svet je sumorna pozornica međuetničkih konflikata na svim njegovim meridijanima, prouzrokovanih uglavnom secesionističkim aspiracijama manjinskih etničkih grupacija u multietničkim državama. Nisu, međutim, svi oni podjednakog intenziteta, niti se odvijaju na geopolitički jednako važnim tačkama sveta. Tamo gde takvi konflikti nisu dovoljno intenzivni, ili su to mnogo manje od nekih drugih u delovima sveta, sa stanovišta američkih geopolitičkih interesa nedovoljno zanimljivim, ova supersila pribegava akcijama njihovog otvorenog podsticanja, odnosno dovođenja na onaj nivo intenziteta na kojem oni, doista, zahtevaju spoljnu intervenciju. To se čini dobro znanim mehanizmima pružanja svih vrsta podrške (političke, finansijske, oružane, medijske,...) manjinskim pobunjenicima, uz istovremenu i istovrsnu opresiju prema većinskoj naciji, odnosno njenim organima vlasti, čime se ovi prisiljavaju na sve masovnije angažovanje svog represivnog aparata (vojske i policije) u borbi protiv separatistički orijentisanih pobunjenika, što u krajnjem rezultatu ima eskaliranje krize uz masovan gubitak ljudskih života na obe strane i humanitarno stradanje širokih razmera. Na ovaj način se, dakle, stvaraju *uzroci* intervencije, odnosno rata⁵ protiv jedne od strana u

---

⁴ Biće, u tom smislu, zanimljivo analizirati semantički sadržaj govora kojima se američki zvaničnici obraćaju američkoj naciji pred početak neke od brojnih vojnih intervencija.

⁵ Ne može se uvek izbeći rat, tvrdi Jovan Babić, ali ono što se svakako može to je rad na uklanjanju *uzroka* rata. Jer, kod rata, nemoralnost je založene već u njegovim uzrocima. „I, mada može izgledati kao tautologija, iskaz da ne treba postupati nemoralno (što on, u stvari nije), reći da je nemoralno vršiti radnje koje za posledicu mogu imati rat zapravo je tek blaga kvalifikacija. *Uzroke* rata treba otklanjati, a to znači da one društvene i međunarodne konflikte koji mogu doći, i imaju tendenciju da dođu, do tačke usijanja iza koje se rešenja nalaze samo u ratu, treba sprečavati.“ (Cf. Babić, 1985, 195).

sukobu i time čini *zločin protiv mira* kao ratni zločin *par excellence*, odnosno jedini *specifično ratni* zločin.⁶ „Ako misliš da si svemoćan, piše Jovan Babić, možeš misliti i da možeš da proglašiš za agresora onoga za koga ti hoćeš da bude tako označen. A možeš i da *proizvođaš* ‘agresore’ od svih onih koji pokušavaju da te spreče da ih savladaš, osvojiš, porobiš ili razbiješ, tj. koji se usuđuju da se brane. *Logika sile* bi tu, naizgled, bila dovedena do perfekcije: nagovoriš nekoga da se pobuni, pomogneš mu da pobedi, i onda iz pozicije pobjede kažeš da se branio. Onda oni koji su se branili postaju ‘agresori’. Pa i ‘ratni zločinci’. Ali takva mehanička primena *logike rezultata* je nasilna i nasilnička. Jer, da bi se postalo *zločincem protiv mira* nije dovoljno biti poražen“⁷, zaključuje Babić.

Isprovocirane akcije centralnih vlasti prema manjinskim pobunjenicima pre i u toku agresije, nakon njenog okončanja koriste se kao argument za podršku secesionističkim zahtevima pobunjenika, koji su, tvrdi se, na ovaj način stekli *moralni* (ako već nisu imali *pravni*) legitimitet za svoje aspiracije. Naime, život u zajedničkoj državi je, tvrdi se, nakon ovakvih akcija nemoguć, što vodi korak

---

⁶ Nijedan od zločina koji se uobičajeno smatra ratnim, ne sadrži nikakvo distinktivno svojstvo u odnosu na druge, „mirmodopske“ zločine, svojstvo koje bi zahtevalo njegovo svrstavanje u posebnu kategoriju. Odredba „ratni“, naime, ne dodaje niti oduzima ništa, u moralnom smislu bitno, postupku o kojem je reč. Ona samo određuje situaciju ili priliku u kojoj je taj postupak izvršen. Jedini *specifično* ratni zločin je stvaranje *uzroka* rata, odnosno situacije u kojoj će ti postupci biti *moćni* i *verovatni* i to u *masovnim* razmerama. Opširnije o tome u: Babić, 1998, 165-179. U ratovima širom sveta čije uzroke su uglavnom same stvarale na već opisani način, SAD su tokom poslednji pet decenija (1949-1999) sa NATO-om kao svojom „udarom pesnicom“ poubijale više od šest miliona (6 000 000 !!!) ljudi, od toga samo Vijetnamu preko 1 500 000. Procene o broju civilnih i vojnih žrtava agresije na Jugoslaviju kreću se u rasponu od 4 000–5000. Iz tih razloga ova supersila uporno odbija inicijativu za osnivanje jednog *univerzalnog* i jedino kao takvog *pravednog* suda za zločine počinjene u okolnostima rata, pred kojim bi se, pre svih drugih, morali kao optuženi naći mnogi njeni državljani. U svetlu te cinjenice treba posmatrati i – kakvog li cinizma istorije! – *američku* inicijativu za osnivanje Međunarodnih sudova za ratne zločine počinjene na prostoru Ruande i ex-Jugoslavije, ali ništa manje i insistiranje nekih srbijanskih intelektualaca da najistaknutiji predstavnici bivšeg srbijanskog režima odgovaraju ne samo za zločine počinjene prema sopstvenom narodu, već i za zločine počinjene u toku proteklog rata, odnosno tzv. ratne zločine, i to upravo pred pomenutim tribunalom. Saradnja s njim se, dakle, uglavnom ne obrazlaže političko-egzistencijalnom neminovnošću (što bi, kao takvo, možda i bilo razumljivo i opravdano), već navodnim moralnim razlozima.

⁷ Jovan Babić, *Ibid*, 172.

bliže i formalnoj secesiji, odnosno normalizovanju i legalizovanju stanja faktički već izvršene secesije dela državne teritorije zemlje – žrtve agresije.⁸ Na ovaj način SAD demonstriraju svoju političku odlučnost da, prethodno je proglasivši, a dobrim delom i učinivši humanitarno ugroženom sve do razmera humanitarne katastrofe, vojno intervenišu u korist one etničke zajednice čiji interesi (u kosmetskom slučaju za secesijom koja biva pripremljena na taj način izdejstvovanim međunarodnim protektoratom kao tranzitornim političkim rešenjem) *konvergiraju* državnim interesima SAD (između ostalih, za, na ovaj način obezbeđenim stacioniranjem NATO trupa na još jednom delu dotad „nepokrivene“ teritorije, odnosno osiguravanjem kontinuiteta njegove teritorijalne ekspanzije prema Istoku, što se obrazlaže navodnom potrebom osiguranja budućeg uspostavljenog mira i povratka izbeglica na „oslobođenu“ teritoriju). Interesi „malih“ u okviru novog poretka, dakle, mogu dobiti svoje pravo samo ukoliko konvergiraju, ili parazitiraju na interesima globalnog hegemonu. Isti slučaj, međutim, potvrđuje još jednu ranije uočenu činjenicu – za jedinu aktualnu supersilu sveta ne postoje *apsolutni* saveznici. Naime, kada ovi nekim nepromišljenim političkim aktom ozbiljnije zaprete ugrožavanjem nekog od važnih nacionalnih interesa SAD, ove ne prezaju od surove odmazde prema njima, poput one koja je u toku Agresije sustigla dve kolone albanskih izbeglica – povratnika na Kosmet, koje su se na taj čin odlučile još u toku Agresije i time zapretile agresoru ukidanjem alibija za njeno nastavljanje do realizacije onog istinskog, a nedeklarisanog cilja.

Nakon okončanja rata upornim insistiranjem jednog dela lokalnih medija na njegovim posledicama (ekonomskim, socijalnim, državno-teritorijalnim...) po zemlju – žrtvu agresije, posledicama kojima se i *razlog* i *uzrok* nastoji situirati na stranu njenog političkog režima, nastoji se, sada iznutra, izdejstvovati njegovo delegitimiranje,

---

⁸ „Formula za autonomiju Kosova, pronađena u Rambujeu, definitivno je mrtva“, piše vodeći američki geopolitički strateg Zbignjev Bžežinski. „Ona je ubijena Miloševićevim zločinima protiv čovečnosti. U međuvremenu od narednih nekoliko godina, formalni status Kosova ostaće nedefinisanim i biće neophodno da se ono za to vreme nalazi pod direktnom zaštitom NATO-a... Otvoreno priznanje SAD i Evropske zajednice da im je cilj obnova Kosova i povratak svih albanskih izbeglica u svoje domove, uvećalo bi, zaključuje Bžežinski, autoritet bombardovanju i „*oduzelo Beogradu svaku nadu da će sačuvati Kosovo, čak i jedan jedini njegov deo.*“ (Cf. Bžežinski, 1999. kurziv M. R.)

odnosno kažnjavanje za nepristajanje na ultimativne zahteve za činjenje političkih akata kojima bi se zadovoljili interesi agresora i pre, odnosno bez oružane intervencije, kao i za pretpostavljenu nekooperativnost u tom pogledu i u budućnosti. To se čini prevashodno produžavanjem političkih pritisaka i ekonomskih ucena, potom sredstvima svojevrstog – medijskog terora (ometanje rada nepoćudnih medija, ukidanje frekvencija ili fizičko uništavanje medijske infrastrukture – objekti, repetitori, predajnici...) i napokon, finansijskom potporom onim političkim grupacijama u zemlji – žrtvi agresije koje u opravdanim nastojanjima da delegitimiraju aktualni režim (opravdanim, doduše, iz sasvim drugačijih razloga od onih na kojima insistira tzv. međunarodna zajednica odnosno SAD) pristaju da pritom svu odgovornost za stanje u zemlji stave njemu na teret⁹, odnosno da *apsolutno* amnestiraju od nje spoljne aktere koji su za to stanje u najmanju ruku *suodgovorni*.¹⁰ Jer, smisao pritiska, uočava Zoran Obrenović, nije samo u tome da se objekat pritiska fizički slomi, nego da on prihvati principe, ciljeve i interese onoga koji provodi sankcije. Odnosno „uspela agresija je samo ona koja dovede do toga da proces destrukcije na sebe preuzme sama žrtva agresije“ (1992, 220). Ova američka spoljno-politička strategija, kao što vidimo, sadrži sve elemente jedne u moralnom smislu „prljave igre“, u potpunosti nesamerljive njenim proklamovanim moralnim motivima. O tome će biti više reči u delu istraživanja čije sam obrisne naznačila u ovom odeljku.

4. Efektivnost aktualne svetske politike čije smo osnovne karakteristike u najkraćem razmotrili, politike čiji pravac u pretežnoj meri određuje jedina svetska supersila, ne može biti valjano shvaćena izuzmu li se iz analitičke optike *mediji masovnih komunikacija* i etička dimenzija njihovog funkcionisanja u protekloj deceniji. Štaviše, moglo bi se reći da se na neobuzdanoj eksploataciji njihovih tehnoloških potencijala uglavnom i zasniva zastrašujuća „uspešnost“ te

⁹ U ovom kontekstu, vrlo je indikativan zaključak američke National Endowment for Democracy objavljen u *Washington Postu* neposredno pre izbora u Jugoslaviji, 19. septembra 2000. godine, da je njihov proces plaćanja tzv. demokratske opozicije u Jugoslaviji bio previše eksplicitan i vidljiv. Naslov članka bio je još indikativniji i informativniji: „\$ 77 Million Helps Foes of Milosević“ (Prema: Jokić, 2001, 116.)

¹⁰ U tom ključu treba tumačiti i nedavne, s histeričnom upornošću izricane zahteve američkih političkih zvaničnika i njihovih haških kooperanata za izručenje bivšeg jugoslovenskog predsednika tribunalu u Hagu, kao i uslovljavanje bilo kakve ekonomske i finansijske pomoći Srbiji pristankom njene nove političke garniture na taj čin.

politike. Medij, u krajnjem, tvrdio je još poodavno Makluan, i jeste poruka upravo svojom tehnološkom, a ne isključivo, pa ne ni prvenstveno svojom sadržinskom dimenzijom. „Jer sadržina kakvog opštita nalik je na sočan komad mesa koji lopov nosi da bi odvratio pažnju psa-čuvara – uma.“ (1971, 53)

Makluanovo stanovište je ubrzo stigmatizovano kao tehnološki determinizam (cf. Williams, 1974), ignorantски prema nesvodljivoj kompleksnosti odnosa mediji/društvo, a sam Makluan proglašen reakcionarnim teoretičarem, bez intelektualnog senzibiliteta za višestruke prednosti novog načina međuljudskog komuniciranja u odnosu na sve one koji su mu prethodili. Danas, u vreme personalnih kompjutera, interaktivne televizije i satelitskih tv-kanala, nezadrživo uzleta jedne medijski proizvedene, *virtualne* realnosti koja stiče ravnopravan, ako ne i privilegovan status u odnosu na svoj „sirovi“, neposredovani pandan,¹¹ Makluanovi uvidi su snažno reaktualizovani, pa, reklo bi se i višestruko dobili na ubedljivosti, a tada izrečena, činilo se previše smela predviđanja futurologa i pisaca naučne fantastike kakve razmere može dostići moć medijskog posredovanja stvarnosti, ispostavila se, čak, nedovoljno dalekovidim! No, time su njihova tadašnja, alarmantna upozorenja na moguće socijalne posledice nekontrolisanog medijskog manipulisanja realnošću, postala aktualnija nego ikada ranije. Medijsko tržište formirano na liberalnim principima slobodne konkurencije usmerilo je medije u besomučnu potragu za novinama a senzacionalizam ispostavilo kao jedinu poslovnu strategiju koja obezbeđuje prođu kod probirljive publike. Razmena informacija nastala kao izraz potrebe da se podstakne promet *roba*, poprimila je sasvim neočekivan tok – vesti su i same postale roba. „Izveštavanje kao profesija podleže stoga istim zakonima tržišta, čijem nastanku ima da zahvali za svoje postojanje uopšte“ (Habermas, 1969, 31). Sloboda govora – jedna od ključnih političkih vrednosti ranog liberalizma degradirana je na nivo kompromitovanog prava, a tržiše se vrlo brzo ispostavilo kao institucionalni aranžman koji ograničava moć žurnalizma da formira istinito obavešteno

---

¹¹ „U isto vreme dok se virtualnost umnožava, iznutra se razaraju njeni materijalni uslovi... Mašta se uvećava dok okruženje i infrastruktura propadaju: osveta materije. Ekonomija opada, politika opada, društvene zajednice opadaju... Kultura medijskih prizora (mediascape culture) se uvećava“ (Kroker & Vajnstajn, 1998).

i kritičko građanstvo, taj *conditio sine qua non* istinski demokratskih društava kao političkog ideala modernosti.¹²

Uprkos svemu izrečenom, svet je, iz komunikološke perspektive posmatrano, još uvek ono što je tokom cele epohe modernosti bio – *vest i vice versa*, vest je još uvek sve(t), a onaj njegov segment koji ne nalazi svoje mesto u njoj opstaje na samoj ivici opasnosti da bude tretiran kao nepostojeći, o čemu nedvosmisleno svedoči i orvelovski intoniran aksiom postmodernog koliko i modernog žurnalizma – ono o čemu mediji nisu izvestili nije se ni dogodilo!¹³ Ako je predmoderno doba karakterisala *oskudica* informacija, moderna i postmoderna epoha postaju prepoznatljive po njihovoj *hiperprodukciji*. Živimo u „informacionim društvima velike gustine“ (Meluči), gustine koja informaciji daje karakter „informatičke bombe“ (Virilio).

Na socijalno-psihološkom planu ti procesi se reperkutuju prezasićenošću medijske publike hiperprodukovanim informacijama, njenim desenzibilizovanjem za njihov, bar intencionalno primaran – činjenički sadržaj i usmeravanjem u potragu za onom njihovom sporednom i sekundarnom (ukoliko je uopšte ima) – ludičkom dimenzijom. Teoretičar medija je danas u ljudski sasvim deprivilegovanoj poziciji svedoka činjenice da svet sve više postaje medijska pozornica, pozornica medijskog spektakla, čak i u onim svojim najmanje spektakularnim – tragičkim aspektima (masovna ljudska stradanja, prirodne katastrofe, bolesti, ratovi). Novinarski uspeh sve češće znači „katastrofalna požar u kojem je izgorela njegova žrtva“ (A. X. Libling).¹⁴ Logika informisanja i logika igre u potpunosti su se izmirile, a istorijski proces promene funkcije građanske javnosti o kojem govori Habermas, čini se, priveden kraju. Njena nekadašnja kritička funkcija regredirala je do funkcije pasivne, depolitizovane receptivnosti. Taj proces Habermas naziva refeudalizacijom građanske javnosti. Javnost više ne nastaje kritičkim prosuđivanjem, ona se veštački „stvora“.

¹² Opširnije o tome u: O’Neill, 1995.

¹³ „Sve je podvojeno kroz simulaciju. Predeli kroz fotografiju, žene kroz seksualni scenario, misli kroz pisanje, terorizam kroz modu i medije, događaji kroz televiziju. Kao da stvari postoje samo kroz tu neobičnu namenu. Možemo se zapitati da li i sam svet postoji samo u funkciji reklame koja se o njemu može napraviti u nekom drugom svetu“ (Bodrijar, 1993, 23).

¹⁴ O tome i nizu drugih etičkih problema sa kojima je suočena praksa savremenog žurnalizma uporediti: Belsey & Chadwick (eds.), 1995.

Ovu socio-kulturnu činjenicu na koju su, kako smo videli, komunikolozi ukazivali još u vreme kada se ova naučna disciplina zajedno sa svojim predmetom proučavanja tek pomaljala, moguće je razumeti samo ako se imaju u vidu neke globalne promene u sferi masovne kulture do kojih je sredinom veka došlo pojavom televizije. „Kuća-dom postaje ponovo mesto ogromnih psiho-afektivnih ulaganja, lične mikro-ekonomije, mesto gde moderna jedinka pokušava da opet pusti koren... Kuća je zatvorena, začaurena, ali se otvara prema svetu zahvaljujući *televiziji*, koja uspostavlja novu vezu sa njim, stvarnu i imaginarnu: od sada se nasilje i agresija preobraćaju u *predstavu*“ (Moren, 1979, 133-134, kurziv M.R.). Moren, očigledno, kao i Bodrijar, želi da akcentira snažnu medijsku tendenciju derealizovanja, čak toliko snažnu, smatra Svetozar Stojanović, „da bi, proširujući naš rečnik trebalo govoriti: o *imidžističkom* a ne samo informatičkom društvu; *imidžističkim* mas-medijima a ne naprosto mas-medijima, javnom *imidžu* a ne samo javnom mnjenju; *imidžologiji* a ne samo ideologiji; *imidžolatriji* a ne samo idolatriji; *imidžologemu* a ne samo ideologemu; više o borbi, čak i ratu *imidža* nego o borbi i ratu ideja; *imidžohuškačima* a ne samo ratnohuškačima...“ (cf. Stojanović, 2000, 138.) Smisao svih ovih neologizama je da ukažu na značaj onog slikovnog, ikoničkog elementa medija masovnih komunikacija, u prvom redu televizije, ali, još više, na razmere njegove političke zloupotrebe u komunikativnoj praksi savremenih društava. Dimenzijama te zloupotrebe kojoj su pribegavali američki i veći deo zapadno-evropskih medija u kreiranju imidža srpskog naroda kao *kolektivnog* zločinca u ratovima na prostoru ex-Jugoslavije, biće posvećen jedan, po obimu znatan deo ovoga istraživanja.

5. Ono što je očigledno čak i iz ove sumarne i tek u grubim potezima naznačene globalno-političke slike savremenog, postkomunističkog i posthladnoratovskog sveta i sudbine koja je zadesila srpski narod u vreme njenog formiranja, jeste da se svaki, prevashodno antropološki i socijalno-psihološki orijentisan pokušaj njenog razumevanja, kakav je intenzivno praktikovan na jednom polu sbijanske intelektualne scene u protekloj deceniji, ispostavlja redukcionističkim i nedostatnim, po svojim saznajnim dometima vrlo skromnim, a u pogledu svojih, makar i nenameranih i od strane njegovih praktikanata neukalkuliranih praktičnih implikacija – nimalo nedužnim. Kada to kažem, imam u vidu značajan udeo jednog

dela srbijanske humanističke inteligencije u tragediji sopstvenog naroda, udeo učinjen pokušajima da se svekolika kompleksnost njenih uzroka (među kojima su oni globalnopolitičkog karaktera imali prvenstvo) svede na njihovu besumnje drugorazrednu – antropološku, odnosno socijalno-psihološku dimenziju. Činjeno je to, podsećam, serijom uglavnom empirijskih istraživanja, u pogledu metodološke valjanosti često vrlo spornih i nedovoljno pouzdanih, čiji su „nalazi“ posredno pothranjivali i osnaživali u Zapadnom javnom mnjenju već etablirane stereotipe o Srbima („nedemokratski“, „autoritarno“, „tradicionalistički“, „ksenofobično“, „militantno“, „nacionalistički“, „...orijentisani), stereotipe uveliko eksploatisane u njihovoj medijskoj stigmatizaciji kao prvom koraku ka kasnijim akcijama surove ekonomske i vojne odmazde prema njima na svim prostorima prethodne Jugoslavije na kojima žive (Bosna i Hercegovina) ili su živeli (Hrvatska), odmazde koja je kulminirala brutalnim tromesečnim bombardovanjem Srbije u proleće 1999. Jer smisao stereotipa, upozoravao je svojevremeno Olport, i jeste u tome da kao stigmatizujući diskvalifikativni liše onoga na koga se odnose ljudskih karakteristika, dehumanizuju ga i time, na posredan način, oslobode etičke odgovornosti one koji su pripravnici da se sa njim i fizički obračunaju, štaviše, da ih motiviše i mobilizuje na takve akte.¹⁵ Uočena činjenica dobija na težini ako se ima u vidu da je srbijanska intelektualna elita u jednom, brojčano značajnom delu, bila i personalno poistovećena sa (opoziciono)političkom. Hipoteka „miloševićevštine“ i „nacionalizma“ koja joj je stalno visila nad glavom, uslovlila je, po mišljenju Mirjane Vasović, neku vrstu permanentne autocenzure, što se odražavalo i na pokušaje objektivnog razmatranja uzroka svega što se u ovih poslednjih deset godina dešavalo. „Politički rizičan, ali intelektualno lagodan status ‘opozicionara’ rezultirao je, stoga, tumačenjima zasnovanim na mnoštvu stereotipija, ‘ad hoc’ hipoteza i ‘teorija’ zdravorazumske provenijencije koje su, po pravili završavale u nekom obliku psihološkog redukcionizma,“ (Vasović, 2001, 86).¹⁶

¹⁵ Naručioци i finansijeri istraživanja toga tipa bile su uglavnom finansijski moćne američke i zapadno-evropske fondacije. Među motivima za učešće u njima bilo je, svakako, bar kada je reč o jednom delu istraživača, i profiterstvo.

¹⁶ „U tom maniru“, nastavlja autorka, „i danas se u nekim intelektualnim, NGO i političkim krugovima svako isticanje državnog ili nacionalnog interesa proglašava za nacionalizam; poziv na odbranu zemlje, nediskriminativno, povezuje sa ratnim zločinima; vojska sopstvene države, u propagandne svrhe, naziva ‘psima

Konformistički podupirući jednostrani imidž žrtve koju su prepoznawali u svim sukobljenim ex-jugoslovenskim narodima izuzev u sopstvenom, oni su, primećuje Svetozar Stojanović, proizveli zrtvu imidža, na drugoj strani, strani naroda kome i sami pripadaju. „To se čak izrodilo u neku vrstu mode, gotovo ‘šika’ i ‘bivanja u trendu. Tako se ‘politička korektnost’ preokrenula u svoju suprotnost: simplifikatorsko, nekritičko i nekorektno širenje imidža žrtve, odnosno zlikovca – oba predodređena od strane dominantne imidžonosne sile“. (Ibid, 141) Etičke implikacije intelektualnog angažmana ovoga tipa biće razmatrane u središnjem delu ovoga rada.

6. Postmoderni doba, kao što smo videli, uprkos novoj političkoj retorici koju donosi sa sobom, samo preuzima i, čini se, do paroksizma razvija moderni koncept politike, odnosno na njemu utemeljen model političkih institucija i političke prakse, kako na lokalnom, državno-nacionalnom, tako i na globalnom, (kvazi)nadnacionalnom nivou. Ovekovna istorijska iskustva, međutim, uveravaju da na tom konceptu politike utemeljena politička praksa nije mogla uspešno rešavati probleme s kojima se čovečanstvo suočavalo i da će to moći sve manje imajući u vidu razmere i karakter onih s kojima je ljudska vrsta suočena danas, na razmeđu dva veka i dva milenijuma. Trijumfalistička arogancija hladnoratovskih pobednika i erupcija nacionalizma u zemljama-njihovim nekadašnjim suparnicama, opasnost od nuklearne katastrofe, iscrpljenost prirodnih resursa i ekosistemska degradacija, demografska eksplozija na jednoj i depopulacija na drugoj strani sveta..., planetarni su problemi kojima se politika utemeljena na konceptu moći shvaćene u smislu međudržavne kompeticije i borbe za suprematiju, ispostavlja sasvim nedoraslom. Jedan revidirani koncept moći pre bi trebalo da referira na sposobnost partnerski udruženog, umesto rivalski suprotstavljenog čovečanstva, da rešava potencijalno apokaliptičke probleme pred kojima se našlo. Na takvom konceptu moći mogao bi se temeljiti i jedan novi koncept i praksa politike koji bi bili valjana alternativa Fukujaminom loše shvaćenom kraju istorije kao univerzalizaciji zapadnog, liberalno-demokratskog modela političke i ekonomske organizacije društva, koji, uprkos kolosalnom krah u svog istočnog

---

rata’; a legitimni autoritet države izjednačava sa – ‘autoritarnošću’. Da ne govorimo o nategnutim tezama o potrebi ‘demokratske kontrole’ vojske(!?), ili preterani ‘objektivizam’ državnih predstavnika u spoljnopolitičkim kontaktima.“ (Ibid)

konkurenta, ne može, očigledno, sâm uspešno izaći na kraj sa svom težinom zahteva za temeljitom političko-i kulturno-vrednosnom rekonstrukcijom sveta.

Mediji masovnih komunikacija oslobođeni gvozdenog zagr-ljaja tržišta s jedne, i službe arkanskoj politici „državnog razloga“ s druge strane, mogli bi, smatra se, dati krupan doprinos afirmaciji tog novog koncepta i prakse politike. Povlašćenu ulogu u tome imale bi nove, u doslovnom smislu revolucionarne, tehnike komuniciranja, koje svojom sve većom ekonomskom pristupačnošću omogućavaju građanima da opšte na načine koji su dosad bili nezamislivi. One su, potencijalno, jedna vrsta „demokratske tehnike“ (Mamford), u službi možda baš onog modela demokratije za koji pledira O’Neil, demokartije koncipirane i praktikovane kao politički *forum*, pre nego politička tržnica, forum u kome bi obavešteni građani ozbiljno i odgovorno razmatrali krupne probleme sa kojima ih je suočila epoha čiji su savremenici. Reč je o onome što Gidens naziva *demokratizacijom demokratije*, odnosno *dijaloškom demokratijom* koja bi bila u funkciji stvaranja aktivnog poverenja („active trust“) kao socijalno-psihološkog temelja sveta kakav bi trebalo da nastane. Na taj način bi, tvrdi se, bilo moguće aktivirati i povezati one, tokom modernog doba zatamljene i razgrađene kritičke potencijale građanske javnosti, javnosti građana jednog novog sveta uređenog kao *zajednica*, kao planetarna federacija ujedinjena zajedničkom brigom za sve neizvesniji zajednički opstanak. Kakvi su izgledi za realizaciju te mogućnosti naspram one druge i drugačije na koju ukazuju mnogi autori, mogućnosti da obnova partikularističkih samointerpretacija na svim nivoima identitetskih praksi (individualnom, grupnom, nacionalnom, regionalnom, civilizacijskom,...)¹⁷ dâ novi zamah na njima već čvrsto utemeljenoj staroj strategiji ponašanja u međunarodnim odnosima, sa izgledima sasvim izvesnog apokaliptičkog ishoda? Odgovor na to pitanje potražiću u završnom delu istraživanja.

---

¹⁷ Aktualni pokušaji integracije koji se, takođe, daju identifikovati na svim pomenutim nivoima, pa čak i na kontinentalnom (Evropska unija, recimo) imaju, tvrdi se, tek privid univerzalnog i globalnog. U suštini, reč je o pokušaju da se još uvek partikularistički interpretiran vlastiti interes (u ovom slučaju celog jednog kontinenta), prepozna u integraciji svih njegovih delova, to jest država-nacija, koje bi se na taj način mogle uspešnije odupreti zasad ničim ozbiljnije ograničenoj ekspanziji preko-okeanske imperije.

Citirana literatura

- Allport, G. 1958. *The Nature of Prejudices*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Arent, H. 1994. *Istina i laž u politici*. Beograd: „Filip Višnjić“.
- Baudrillard, Jean. 1988. *America*. London & New York: Versa.
- Belsey, A. & Chadwick, R. 1995. „Ethics and Politics of the Media“. in: Belsey, A. & Chadwick, R.(eds.).1995. *Ethical Issues in Journalism and the Media*. London: Routledge.
- Babić, J. 1985. „Etički problem rata“. u: *Gledišta*, No. 9-10. Beograd.
- Babić, J. 1998. „Ratni zločin kao zločin poraza“. u: *Moral i naše vreme*, Beograd: Prosveta.
- Brzezinski, Z. 1999. „Na Kosovu je stavljeno na kocku mnogo toga“. u: *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, No. 86.
- Buchanan, A. 1991. *Secession: The Morality of Political Divorce from Sumter to Lithuania and Quebec*. Boulder: Colorado
- Čomski, N. 1994. *Šta to u stvari hoće Amerika*. Beograd: Institut za političke studije.
- Chomsky, N. 1989. *Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*. Oxford: Oxford University Press.
- Croteau, D. & Heynes, W. 1997. *Media / Society: Industries, Images and Audiences*. London: Pine Forge Press.
- Foucault, M. 1984. „The Order of Discourse“, in: Shapiro, M.(ed.). *Language and Politics*, New York: New York University Press.
- Giddens, A. 1990. *The Consequences of Modernity*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens. A. 1994. *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*. Stanford: Stanford University Press.
- Habermas, J. 1969. *Javno mnjenje*. Beograd: Kultura.
- Habermas, J. 1999. „Bestialität und Humanität – Eine Krieg an der Grenze zwischen Recht und Moral“, in: *Die Zeit*, no.18.
- Jokić, A. 2001. „Etički aspekti intervencionizma“, u: *Filozofija i društvo*, Beograd: IFDT
- Kroker, A. & Vajnstajn, D. 1998. „Politička ekonomija virtualne realnosti: pankapitalizam“, u: *Naša Borba*, 27-28 juni.
- Leyens, J. Ph., Yzerbyt, V. & Schadron, G. 1994. *Stereotypes and Social Cognition*. London: Sage Publication.
- Makluan, M. 1971. *Poznavanje opštita – čovekovih produžetaka*. Beograd: Prosveta.
- Moren, E. 1979. *Duh vremena*. Beograd: BIGZ.

- Obrenović, Z. 1992. *Srbija i novi poredak*. Beograd-Niš: IFDT & Gradina
- O' Neill, J. 1995. „*Journalism in the Market Place*“. in: Belsey, A. & Chadwick, R. (eds.) 1995.
- Petrović, S. 1975. *Retorika*. Niš: Gradina.
- Poper, K. 1990. „Utopija i nasilje“. u: *Treći program*, No.30.
- Shapiro, M. 1984. (ed.) *Language and Politics*. New York: New York University Press.
- Stojanović, S. 2000. *Na srpskom delu Titonika*. Beograd: „Filip Višnjić & CSI.
- Tadić, Lj. 19. *Nauka o politici*. Beograd: BIGZ
- Vasović, M. 2001. „Promene u Srbiji – promene predznaka“. u: *Revolucija i poredak*. Beograd, IFDT.
- Williams, R. 1974. *Television: Technology and Cultural Form*. London: Fontana.

Mirjana Radojičić

INTERESTS *VERSUS* MORALITY IN POLITICS

Summary

In this individual project the relationship between interests and moral in politics will be considered, taking into consideration the disintegration of former Yugoslavia and the processes of globalization. The starting thesis of the research is that the main actors of global politics are still guided by the modern principles of real-politics with interests as its basic category and power as its supreme value. In that context the main elements of external politics of USA as the key actor of the processes will be specially considered. In the concluding part of the research author will be argue in favor of the affirmation of a new model of global politics, matching the character and scope of the problems faced by humanity at the turn of the century and the millenium.

Key words: politics, moral, interests, international relations, globalization.